

„Tiszta fogalmakat terjeszteni...”

Egyéni indítvány az MTA 200. közgyűlésére

A természetet (pl. környezeti, éghajlati, energia-kérdéseket) kutatók egyre gyakoribb tapasztalata, hogy számos tudományos alapfogalom tisztázatlan, vagy idővel zavarossá vált. Egyetlen példa: az időjárás (weather) hosszú távú időbeli átlagának alakulását kifejező ún. éghajlatváltozás (climate change) fogalom még az uralkodó irányzatot megtestesítő intézmény keretében is kétféleképpen lett meghatározva.

A Meteorológiai Világszervezet (WMO, az ENSZ egyik szakmai szervezete) azt érzékelteti, hogy bizonyos számjellelmezők valamiféle okból megváltoznak („*a long-term shift in the state of the climate, characterized by changes in the average and/or variability of its properties, persisting for extended periods, typically decades or longer*”), az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (UNFCCC, azaz az 1995. évi LXXXII. tv., ld. OGY 1995) pedig a klímaváltozást eredendően az ember légkörösszetétel-változtató hatásának tulajdonítja („*‘Climate change’ means a change of climate which is attributed directly or indirectly to human activity that alters the composition of the global atmosphere and which is in addition to natural climate variability observed over comparable time periods.*”) Ha azonban az időjárás (weather) folyamat, annak időbeli átlaga (éghajlat, climate) is folyton változó számegyüttes, tehát folyamat. Következésképpen az ún. éghajlatváltozás felfogható fölösleges szószaporításnak is (Koutsoyiannis 2025).

Az MTA Nagytermében 2025. december 8-án tartott „A klímaváltozási konszenzuson túl” (Beyond the Climate Change Consensus) című konferencia (Clintel 2025) további ellentmondásokra is rámutatott (Koutsoyiannis 2025, Szarka 2025). Többek között arra az abszurd helyzetre, hogy az uralkodó irányzat szerint a fizika-központúság manapság már kifejezetten akadályozza a társadalom szolgálatát: „*Climate science requires a methodological shift away from its initial ‘physics-first’ orientation toward one of usability-centered science-for-policy*” (Jebeille and Roussos 2023).

Az úgynevezett klímatudományban sajnos számos szakterületi alapfogalom tisztázatlan. Maga a tudomány (science, természettudomány) szó mai jelentése is ellentmondásos. A rengeteg eltérő megközelítés központi kérdése az, hogy a tudománynak valóság-központúnak (értéksemlegesnek, value-free) kell-e maradnia, vagy értékalapúvá (value-oriented) kell-e válnia (a számos arra érdemes hivatkozás közül mindössze kettőt – egy régebbit és egy frisset – tüntetek fel: Cetto 2000, Efthymiadis 2026).

A bicentenárium elmúltával a Magyar Tudományos Akadémia kötelessége, hogy megvitassa: az Akadémián belül ki mit is ért a tudomány fogalma alatt. Egyrészt pusztán azért, mert az Akadémia alapítója, gróf Széchenyi István ezt elvárja tőlünk, azaz kötelességünk „*tiszta fogalmakat terjeszteni, zavartakat pedig salakjaikból lehetőleg kitisztítani...*” (Széchenyi 1842). Másrészt pedig azért, mert tisztában kell lennünk azzal, hogy egymással ellentétes értékrendekből eltérő következtetések vonhatók le. Vajon ki dönti el, hogy mi a követendő érték, illetve érdek? Ki mondja meg, hogy mi a tudomány, és mi nem az? Lehet-e intézményi állásfoglalásoknak és véleményeknek tudományos ereje? Úgy vélem, hogy a természettudományoknak szigorúan valóságalapúnak kell maradniuk, és a fizikai valóságtól még az értékalapú tudományok sem tekinthetnek el.

Magyarország Alaptörvénye rögzíti, hogy „*tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak*”. Az Alaptörvény ezzel elismeri a tudomány autonómiáját és feltételezi szakmai alapú meghatározottságát. Következésképpen az MTA csak úgy lehet egyszerre nemzetközi intézményhálózatok része és a magyar nemzet tanácsadója, ha a szigorú tudományt és csakis a tudományt képviseli, az álláspont kialakításában szerepet játszó egyéb – tudományon kívüli – szempontokat pedig láthatóvá teszi.

A legtömörebb kérdésfeltevés Lukács 20, 25 ismeretében lehetséges. A lukácsi megközelítésben („Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené!”) lényegében arra kell megválaszolni, hogy kié a tudomány: az Istené, vagy pedig a császáré.

Széchenyi (1842) veretes megfogalmazásában: „szükség, hogy végre tisztába jöjjön a dolog, vagy legalább kísértessék meg annak tisztába hozatala, mert ha ily nézet véleménynyé kezd alakulni – s mint látszik, valósággal azzá kezd alakulni – s szalmatűz alkotta intézetté aljasul Akadémiánk is, hacsak különös testületi szellem, éberség és becsület nem hatja keresztül minden tagját, minthogy ily egyeztető, egymást felbátorító zománc nélkül, vajmi kevés ember oly szilárd és állhatatos jellemű, kivált honunkban, hol a szapora beleunás akármibe is oly közönséges jelenet, az állhatatosság viszont oly nagy ritkaság, hogy saját magára hagyatva, a közvélemény nyájas ítélete nélkül sőt ellenére is, azon lelkesedéssel járjon el tisztében, melynek híjával létezhetik intézet ugyan és több ideig fennmaradhat, de mintegy lelkét vesztve veszt minden varázserejét is, s ezáltal azon hatását, mely nélkül habár él is anyagilag, erkölcsileg okvetlen a holtak sorába süllyed.”

Egyéni indítványomban kérem az MTA Közgyűlését, hogy (1) kérje fel az Akadémia osztályait, legkülönbébb bizottságait és minden egyes köztestületi tagját a tudomány általuk követendőnek tartott meghatározásának megfogalmazására, (2) a tudományfogalom zavarairól tartson az MTA egy nyilvános konferenciát, (3) a következő, 201. közgyűlésen összegezze és értékelje, hogy mi a tudomány, (4) az Akadémia mindvégig őrködjön a tudományos véleménynyilvánítás szabadságán.

Sopron, 2026. február 6.

Szarka László Csaba, az MTA rendes tagja

Hivatkozások:

Cetto, A. M. (Szerk.) 2000: *World Science Conference on Science for the Twenty-First Century. A New Commitment*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121033>

Clintel, 2025: *Beyond the climate change consensus: historic meeting at the Hungarian Academy of Sciences*, <https://clintel.org/beyond-the-climate-change-consensus-historic-meeting-at-the-hungarian-academy-of-sciences/>

Efthymiadis, A. 2026: The crisis of modern science, <https://climath.substack.com/p/the-crisis-of-modern-science>

Jebeile, J., Roussos, J., 2023: *Usability of climate information: Toward a new scientific framework*, WIREs Climate Change, v. 14. no.5. e833

Koutsoyiannism D. 2025: *H₂O, CO₂, Climate Change*, Előadás A klímaváltozási konszenzuson túl c. konferencián, MTA Nagyterem, 2025. december 8.

OGY, 1995: 1995. évi LXXXII. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény kihirdetéséről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500082.tv>

Szarka, L. 2025: *What is Climate Science?* Előadás A klímaváltozási konszenzuson túl c. konferencián, MTA Nagyterem, 2025. december 8.

Széchenyi, I. 1842: *A Magyar Akadémia körül*, <https://mek.oszk.hu/01000/01072/01072.htm>